

Spør etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

De nye livsfasene

En gang fantes det småbarn, store barn, unge, voksne, eldre og oldinger. Nå er det nesten bare ungdom igjen.

Sist høst var jeg i en femtiårsfeiring. For en generasjon eller to siden ville en slik markering ha gitt jubilanten og festdeltagerne et påskudd til å se seg tilbake. Femtiåringen hadde nådd toppen i sitt yrkesliv, og helsemessig pekte alle piler heretter nedover, om forfallet da ikke allerede hadde kommet et stykke. Femti år gamle menn skulle ha pondus og rynker, visne tenner, pipe og hatt; damene skulle være grånende og bebrillede.

Slik er det ikke lenger. Denne jubilanten ble, som tradisjonen tilsier, overøst med taler og takksigelser fra mennesker som ville ham vel, men ingen brukte synderlig mye tid på å rose hans prestasjoner så langt. I stedet snakket de alle om fremtiden (med unntak av faren, som i malende detalj beskrev hvordan guttungen hadde kommet til verden i de fjerne nittenfemtiårene). Det var stadig fremtidens muligheter som definerte hans liv, ikke fortidens realiserte prosjekter. Og slik kommer det til å være i minst tyve år til, kjenner jeg jubilanten rett.

Dere har sikkert også merket det: Dagens mennesker nekter simpelthen å bli gamle. Besteforeldre takker nei til å sitte barnevakt fordi de må ut og klatre på Mount Everest, om de da ikke skal følge Rolling Stones på Australia-turné eller spille golf på Gran Canaria. Folk i slutten av femtiårene begynner å glede seg til pensjonisttilværelsen, for da skal de endelig få gjort ting de har drømt om hele livet, men aldri hatt tid eller råd til.

Det er ikke bare de eldre som oppfører seg merkelig. Mye tyder nemlig på at barn også nekter å være barn i våre dager. Thorbjørn Egner-fasen, som tidligere kunne vare i årevis, slutter nå i god tid før barna begynner på skolen. I løpet av første klasse finner de fleste ut at Barne-TV er for barnslig. Når småskolejenter sminker og pynter seg, er det uklart om de leker at de er tenåringer eller tror at de er det. Når småskolegutter snakker om fotball eller actionfilmer, er det ikke så mye mer enn stemmeleiet som skiller dem fra sine fedre og bestefedre.

Alt tyder på at det er på tide med en totalrenovasjon av begrepsapparatet vi fremdeles bruker om generasjoner. Ordet «ungdom», for eksempel, er forlenget blitt ubrukkelig. En gang i verden var ungdom noe man var i puberteten og bare da. Så ble ungdomstiden strukket utover i etterkrigstidens overflodssamfunn, og de som var opptatt av slikt, ble enige om at perioden varte fra 15 til 25 år. Inntil da var man barn, og etterpå ble man voksen, med alt hva det innebar av ansvar og alvor. Nå lever vi derimot i en tid da førstegangsfødende gjerne kan ha passert de førti og femtiåringer snakker begeistret om fleksibilitet og omstillingsvilje. I 1967 het det «ikke stol på noen over 30», men de som hørte på ungdommelig opprørsmusikk den gangen, hører fremdeles på ungdommelig opprørsmusikk. De ble i en viss forstand aldri mer enn tredve.

Samtidig blir vi voksne på et underlig vis likevel, selv om vi knapt klarer å bli gamle. Som erstatning for de foreldede begrepene om generasjoner og livsfaser, kan vi kanskje heretter klare oss med tre grove inndelinger.

Hvis du er mellom null og tredve, har du sannsynligvis mye tid og lite penger. Du er avhengig av voksensamfunnet, familie, stat og øvrighet, og befinner deg nok underveis i en utdannelse, men samtidig opplever du mer frihet for hvert år. Hvis du er mellom tredve og seksti, skal du derimot gjøre nytte for deg og tjene penger, nedbetale gamle og nye lån, etablere familie og oppdra barn, jobbe litt ekstra de første årene for å vise at du duger, være oppmann på barnas fotballag og selge dagnadsvafler på søndagene. I denne fasen har du varierende med penger, men alltid lite tid.

Så kommer den tredje livsfasen, fra seksti til nitti (for slik prognosene ser ut, kommer mange av dere til å leve så lenge). Hvis det er der du befinner deg i livet, har du trolig null gjeld og mye tid, for den reelle pensjonsalderen ligger nå rundt seksti. Endelig får du anledning til å realisere deg selv. Mount Everest, hvitvinglasset, Dostojevskij og staffeliet venter!

Det er ikke nødvendigvis så dumt at vi har ordnet oss slik. Men det er ikke uten risiko. I mitt barndomshjem hang et ungdomsbilde av min far, iført slips, hatt, støvfrakk og en alvorlig mine. Han kan vel ha vært i begynnelsen av tyveårene; i hans generasjon ble de fremdeles bråvoksne etter artium. Men hadde faren min levd, tipper jeg han ville ha vært i Afrika nå, i gang med et nytt prosjekt. Dessverre døde han da han var halvveis i livet, nøyaktig like gammel som jeg er nå.

Sammenlignet med mange andre, ville fattern fremdeles ha vært ung. I fjor hadde vi besøk av den amerikanske forskeren Sidney Mintz, som hele sitt liv har forsket på det som nå kalles globalisering. Han har blant annet skrevet om sukkerets kulturhistorie, og i Oslo holdt han en fascinerende forelesning om forskjellene mellom soyaolje og olivenolje som produkter på verdensmarkedet.

Sid Mintz unnskyldte seg med at forelesningen var «work in progress», som han regnet

med å gjøre ferdig de nærmeste årene, før han ga seg i kast med nye temaer. Han var jo bare 84.